

חמדת והמדת ימים

עגנון אבי חמדת

אחד מן הראשונים, שעמדו על גדלה יצירתו של ש"י עגנון, היה הסופר אליעזר מאיר ליפשיץ, רעו וידידו של עגנון, שהעיד עליו על ליפשיץ... „ומיום שהכרתיו עד שבקב היים לנו יזכר ישראל לא זזה ידו מתוך ידו“ („מעצמי אל עצמי“ עמוד 196). כבר ב„השילוח“ תרפ"ו (1926) כתב ליפשיץ על עגנון: „גדול האיש מאוד ביד פרוזה העברית. מעטים הסופרים היודעים לכתוב פרוזה גדולה, מספר הם, ואם עשרה הם או אחד מהם, ואם חמישה הם או אחד מהם“ הוא מעיר כמה הערות מאירות עיניים על סגנונו של עגנון, שבאו בו בלוי לית כאתר, „המליצה המיוחדת של סיפורי מעשיות וספרי דרוש“ של אגרות שלומים ודברי תחינות, של ספרי תולדות ומגילות גזירות, של פנסקאות וספרי מנהגים“.

לצורך עיונו כאן חשובים חבריו של ליפשיץ שם: „בייחוד גדלה עליו באותה תקופה השפעת הסיגנון של האנונימוס הי גדול, בהמדת ימים“ שנסך עליו מרוחו ולשונו. עדיין לא ראו אצלנו את כל כוח לשונו של זה תקוסם הגדול במלים, שכל תפארת מליצתו זיקר רמזי לשונו הקורנים סמליות נגילו לפני עגנון, ויש אשר הידבק ברוחו ויהי הוא בעל „החמדת“ וקרא ל- עצמו: חמדת והוא היה הגיבור שכמה מסיפוריו שראו ושלא ראו אור, אבל זכרונם בא לפנינו“ (המאמר נכלל בכתבי רא"מ ליפשיץ, כרך ב' הוצאת מוסד הרב קוק תש"ט, עמ' ר"ז וכו').

עגנון עצמו כתב בשנת תש"ו (1947) סיפור „אוטוביוגרפי שקרא לו „חמדת“, שנדפס בחיליה בקיבוץ „40 שנה“ (שיצא לרגל מלאות 40 שנה להופעת „הפועל הצעיר“) ונכלל בספרו „מעצמי אל עצמי“ עמ' 11-20. כידוע גם לבנו היחיד קרא בשם חמדת.

הספר „חמדת ימים“ הוא אחד הספרים היפים ביותר שנתחברו בדורות והאחרונים, פנינה ספרותית שאין דומה לה לאנסטואה דתית וליופי פיוטי בכל ספרות המוסר של מאות השנים האחרונות. מכמה בחינות הוא עולה בערכו הספרותי על רוב היצירות של הספרות העברית החדשה, למן תקופת הי השכלה, עד לימינו. אברהם יערי כתב ספר שלם בנושא זה („תעלומת ספר“, תש"ד), שבו ביקש לתוכיח, שמתברר הספר הוא הי חכם ר' בנימין הלוי, ממקובלי צפת וירי- שלים במאה הי"ז. ברם כבר עמדו גרשום שלום וישעיהו תשבי וסתרו את דבריו בשורה של ראיות ושל פירוכות, שאין עליהן תשובה. הם גם תוכיחו, בעיקר תשבי, ש-

כמה וכמה פרקים בספר גדול בן ארבעת הכרכים נטל המחבר בגניבה ובשאלה מי מקורות אחרים. תשבי איך מאחר את זמן חיבור הספר עד למחציתה הראשונה של המאה הי"ח („בחינות“ ח' ט' תש"י— תש"ז, „גתיבי אמונה ומינות“, הוצאת אגודת הסופרים בישראל ליד מוסד „חש"ד, עמ' 103, 168 „קרית ספר“, כרך נ"ד, תשל"ט; „תרביץ“ כרך נ', „ספר היובל“, תשמ"א).

כותב שורות אלו זכה לפני עשרים וכמה שנים להיות מבאי ביתו של עגנון ולהיפגש עמו כמעט כל שבת לשיחות ארוכות. כמה פעמים שוחחנו על הספר „חמדת ימים“. הסופר אמר לי, שבהיותו צעיר ל- ימים הושפע מספר זה ומקסם לשונו, אבל כבר שנים הרבה שינה את דעתו הטובה על הספר.

לפני קרוב לשנתיים, באדר תשמ"א, אם איני טועה, נסר דב סדן לפירסום הליפת אגרות בינו לבין ש"י עגנון („האנונימיות“ טה“, כתב עת של האוניברסיטה העברית, כרך 25, אביב תשמ"א). באגרות שכתב עגנון לסדן בטוף שנת תרצ"ו (1936) כתב בין השאר: „... בשעת העבודה גיליתי

את כל מקורותיו של, חמדת ימים, הכל גובו
אתו משל אחרים, ועל הרוב המקור יפה פי
מאה מן ההעתקה. מה שבספרים בבחינת
רעיון נעשה בהמדת ימים מוסר ותוכחה
בצירוף קפדנות של ספרדי קפדן" (שם
עמ' 30).

תמוהני אם עגנון קדם להכמים ולמלומי
דים בגילוי מקורותיו של הספר. דומה
שעדיין לא העירו על כך בשום מקום. בר
רפאל ויזר, הממונה על "יד עגנון", מסר לי
בטובו, שלא נמצאים דברים בעניין זה ב־
עזבונו של הסופר המנוח, גם לא בחילופי
האגרות בינו לבין גרשם שלום. גם אני,
כותב שורות אלו, אינני זוכר כעת, אם
בשיחותינו הנ"ל הזכיר עגנון דבר זה, ש־
הוא מצא את מקורותיו של הספר, "חמדת
ימים". זוכר אני, שסח לי עמנו של דבר,
מדוע נמצע מלבוא לוויכוח ולדין על ספרו
הנ"ל של יערי, ויכות שהזמן אליו, שנת־
קים במכון למדעי היהדות של האוניברסיטה
העברית. כותב שורות אלו נטל חלק בווי
כות ויכול להעיר, שהיה הדין עם עגנון
בטעמו, אלא שטעם זה אין לגלותו ברבים,
גם לא לקוראים הנכבדים של מדור ספ־
רתי זה...

לאר כל האמר למעלה, תמוהים דבריו
של גרשם שלום בספרו האוטוביוגרפי "מי
ברלין לירושלים", שיצא בארך תשמ"ב
סמוך לפטירתו. הוא מספר שם, שדר ב־
מינכן בשנים 1919 (מאוקטובר) — 1922,
ושה נתרועע עם ש"י עגנון, שישב אז
במינכן כשנתיים ימים, ושוחח עמו על סיפורי
י"ת ברנר ועל הספרות העברית בכלל.
,,בשיחות אלו העלה על נס את ספר, חמדת

ימים, כיצירה ספרותית, שמעטות כמותה
ועורר אותי לקרוא בו כאוצר בלום של
קבלה וכיצירה, שמבחינה ספרותית היה מע־
דיף הרבה על, ספר הזוהר, שהיו לו מבר־
חינה זו הרבה טענות עליו והישועה אותו
עם המדרשים האמיתיים. הוא שגרה ש־
ניסיתי לקנות, ויהי מה, טופס שלם של
חמדת ימים במהדרתו הממודרת ביותר,
עד שצלה בידי לרכוש עותק כזה ב־1921,
בפראנקפורט — ומה הופתעת, כעשר שנים
לאחר מכן, כשהתחיל לדבר בלבולכם על
ספר זה ועירבב דברי שבח וגנאי" (שם עמ'
145. קטע זה לא מופיע בנוסח הראשון
של הספר, שהופיע בגרמנית בשנת 1977
בצורה מקוצרת).

קשה להעלות על הדעת, שבמשך עשרות
השנים, שיצאו למן החקופה שמדיבר בה
באוטוביוגרפיה לא דיבר, עגנון עם ידידו
ורעו שלום על חמדת ימים, אם עסק ב־
נישא זה בחליפת האגרות עם סדן כבר
בשנות השלושים ואם דיברו על כך עם
כותב שורות אלו לפני עשרים וכמה שנים,
כאשר היה עדיין אדם צעיר לימים, כבן
כ"ז—כ"ח שנים.

יתרה על כך: הרי חליפת האגרות הנ"ל
בין עגנון לסדן נתפרסמה כשנה לפני
צאתה של המהדורה העברית של „ברלין
לירושלים". ברם, כפי שנמסר לי ממקור
מוסמך, בשל חולשה ומחלות, שפקדו את
גרשם שלום בשנה האחרונה לחייו, לא עסק
רק הוא עצמו בתרגום ספרו והכנתו לדפוס
אלא עזר גם בעורך אברהם שפירא. כפי
הנראה גם היה קשה עליו להיזקק לפירי
סומים באכסניית אחרות.